

Romantizmus na Slovensku

(1830-1850)

- v 30. rokoch dvojité útlak- útlak Maďarska (národnostný)
- hospodársky útlak Rakúska
- vzbury proti feudalizmu , snaha zrušiť poddanstvo
- snaha riešiť národnostné otázky: v 1829 vznikla **Spoločnosť slovenská** (samovzdelávací spolok) zakladatelia Karol Štúr a Samo Chalúпка
- prvé verše Ľ. Štúra v tomto spolku
- 24.4.1836 *historická vychádzka na Devín – slovenské mená*
- spolok slobodomyselný charakter-zakázaný (1837)
- dôležitá inštitúcia- Bratislavské Lýceum – Katedra Československej reči a literatúry
- zástupca katedry – Ľ. Štúr
- 1843- vydaný zatykač na Ľ. Štúra
- odchod do Levoče

Janko Matuška- text hymny

Janko Kráľ – Duma bratislavská – vyjadruje odpor a protest

-1843 dohoda na fare v Hlbokom o uzákonení spis. slovenčiny na základe stredoslovenského nárečia

- **1. kniha, ktorá vyšla v štúrovskej slovenčine je 2. ročník Almanach Nitra (zborník)**

- vydavateľský spolok Tatrín
- ovplyvnené myšlienkami Štúra
- idea slobody
- vplyv ľudovej slovesnosti

- **fonetický pravopis**(píš ako počuješ)
- mäkkosť slabiky sa dôkladne označovala (ňe, pisaňja)
- nepoznal hlásky (ľ, ä, y, iu, é)
- koncovka k prídavnému menu bola uo
- rešpektoval pôvod a zloženie slova

ĽUDOVÍT ŠTÚR

– vedúca osobnosť slovenského národného obrodzenia, poslanec, kodifikátor spisovnej slovenčiny, filozof, historik, jazykovedec, spisovateľ, básnik, publicista, pedagóg, redaktor. Študoval na univerzite v Halle. Bol redaktorom a vydavateľom Slovenských národných novín s prílohou Orol tatrínsky v Bratislave. V roku 1843, Štúr, Hurban a Hodža na fare v Hlbokom sa dohodli na kodifikácii spisovného jazyka

- presadzoval teóriu, že slovanské národy čakajú na mesiaša, ktorý príde z Ruska (Slovanstvo a svet budúcnosti)=>hl. myšlienka mesianizmu
- odmietal feudalizmus, útlak a maďarizáciu
- **Nárečja slovenskuo alebo potreba pisaňja v tomto nárečí**
- > popisoval tu dôvody písania: jazykový, politický, pomocou jazyka zjednotiť národ

Náuka reči slovenskej

- gramatika novej slovenčiny(hláskovanie, morfológia syntax, pravopis)

- Vypracoval žiadosti Slovenského národa v Lipt. Mikuláši 1848
- Vznik Slovenskej národnej rady vo Viedni 1848
- Reflexívna poézia: **Dúmký večerní** - poznačená smútkom , zaznieva v nich romantický smútok z rozporu medzi snom a skutočnosťou
- Na rozlúčku – báseň **Rozžehnání**
- Šíriteľ mesianizmu

SAMO CHALUPKA

- najstarší Štúrovec
- brat Jána Chalupku
- pôsobil ako kňaz
- čerpal zo Šafárikových Dejín Slovenskej reči a literatúry – najmä v stati o pohostinnosti

Mor ho!

- hrdinská ep. báseň
- zobrazuje tu ideu slobody, vlastenectva, demokracie
- slová mor ho sa stali heslom bojovníkov SNP
- ukazuje tu aj dobyvačnosť Rimanov
- vlastnosti slovanov: mierumilovný, pohostinný, vd'áčny, pracovitý
- kompozičným postupom je kontrast
- Motívy historické: **Mor ho!** prvý krát bola vydaná v časopise SOKOL (1864), hrdinská báseň, morálne víťazstvo = smrť za národ, námet z minulosti = typický znak slov. romantickej literatúry.
- Podnet k napísaniu našiel v diele Pavla Jozefa Šafárika v diele Dejiny slovanskej reči a literatúry (boj Sarmatov proti cisárovi Konštantínovi, ktorý si ich chcel podrobiť, keď vtrhol do Panónie do kmeňa Leniakov – 358).
- Hranica pri Dunaji
- Je to jeho najznámejšie dielo, vrchol jeho tvorby. Má silnú epickú líniu (lyricko – epická báseň)
- Dielo črty eposu- veľa priestoru pre opisy bojov , prostredia, oblečenia...(spomalujúce dej)
- Báseň plná napätia, dynamiky
- Dej:** Slovanský snem vyslal svojich poslov k rímskemu cárovi, ktorý zastal so svojim vojskom na našej hranici –cisár je predstaviteľom negatívnych ľudských vlastností. Slovania prichádzali v mieri. Je tu zdôraznená ich slobodomyselnosť a hrdosť: „*Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú: taká otrč neznáma slovenskému kraju.*“ Mierumilovnosť: „*Zvyk náš nie je napádať cudzie vlasti zbojom: Slovan na svojom seje, i žne len na svojom, cudzie nežiada.*“ Cisár nevyznáva ich slobodu a vyhlasuje ich za otrokov. Nasleduje hrdinská slovanská odveta, nebojácny útok junákov s výkrikom „*Mor ho!*“ na cisára a jeho vojsk. Nepriateľ je v presile, ale junáci udatne bojujú, avšak všetci padnú. V závere zahanbený cisár prezerá hromady svojich mŕtvych vojakov a v ušiach mu znie výkrik junákov: „*A ty, mor ho! – hoj, mor ho! Detvo môjho rodu, kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu: A čo i tam dušu dáš v tom boji divokom: Mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom.*“ Hrdinom básne je kolektív – slovanskí junáci predstavujúci ľud. Charakteristickou črtou je kontrast: pyšný cisár – obetaví junáci.
- Básňou odsúdil podmanenie malých národov a veril v silu ľudu, ktorý si vie obrániť slovodu. Zdôrazňoval rovnosť človeka s človekom a rovnosť národa s národom.
- Autor používa trinásťslabičný sylabický verš, sú tu trópy, symboly(ohň-sloboda, TatrySlovensko), prirovnania(dej úzko spätý s prírodou), zvukomal'ba, básnické ozdoby, hyperbola(zveličenie), metafory,...
- záver najdynamickejší- vyjadruje presvedčenie padnúť za národ.

Ďalšia tvorba: Jánošíkovská tématika:

Likavský väzeň

- zachytil tu uväzneného Jánošíka, kt. uvažuje o svojom osude
- verí v možnosť vybojovať slobodu pre slov. národ

Kráľ'ohol'ská - zbojnícka tematika, opisuje, aby sa postavili proti krivde
Junák

Protiturecká tematika:

Boj pri Jelšave

Branko - veršovaná povesť

Turčin Poničan - veršovaná povesť

JANKO KRÁĽ

- najrevolučnejší štúrovský básnik

- autor revolučnej a reflexívnej lyriky

Duma Bratislavská

-ohlas na Štúrovo zosadenie(protest)

-je nespokojný s tým, že je málo tých, kt. obhajovali Štúra

-revolučná lyrika: **Orol vták, Orol** symbol orol = sloboda

Vykresľuje tu mládenca opúšťajúceho matku a rodný kraj, aby v širom svete bojoval kým nezahynie. Boj a rozpor sa stávajú Kráľovým ľudským i básnickým osudom. Báseň Orol vták („radšej zhyne na poli, ako by žil v nevôli.“)

Šahy

-baladická tvorba

-najpatetickejšia báseň o sklamaní z revolúcie

Krajinská pieseň - výtál revolúciu

Jarná pieseň - najkrajšie básne o slobode

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

tu vyjadril všetky svoje rozpory, smútok, nespokojnosť so svetom, lásku k ľudu,... Je to jeho najpôsobivejšia balada. JANKO je hlavný hrdina, je najvýstižnejšou charakteristikou básnika J. Kráľa – autoštylizácia. Divný, samotársky, ťažko hľadá vzťahy medzi ľuďmi (komunikácia), smutný, nepocit'uje strach z neznámeho, nikomu nedôveruje, nikoho si neváži, nechodí do kostola, odmieta lásku, burič. Autor vychádzal z ľudovej povere o tom, ako smelý junák chce zachrániť Zakliatu pannu vo Váhu a to tak, že skočí do rieky. Aby mal šťastie, prevráti si všetko, čo má na sebe naruby. Zakliatu pannu sa mu nepodarilo zachrániť, lebo si zabudol prevrátiť vrečko na tak. Kráľ základnú myšlienku povere preniesol do širšieho kontextu. Zaktualizoval ju, čiže ju preniesol do doby, v ktorej žil. Zakliata panna vo Váhu tu predstavuje náš slovenský národ, ktorý drieme, nedokáže sa vyslobodiť a divný Janko (autor) chce tomuto národu pomôcť.

-balada v balade

Táto balada sa delí na dve časti: *1. Lyrický obraz Kráľovho vnútra*. Dedina ani najbližší nechápu Janíka. Nepochopenie vháňa hrdinu do prírody. V závere tejto časti sa hrdinovo vnútro premieta do tmy a tajuplnosti nočnej prírody. *2. táto časť je baladický príbeh*. Opis prírody je dynamický, autor využíva gradáciu (stupňovanie deja), zveličenie. Základný konflikt – Prometeovský hrdina Janko zahynie pre rozpor medzi vidinou a skutočnosťou. Balada je citovosťou romantická, ale zobrazením života realistická (otec ho ako koňa mláti od malička, s plačom ho napomína biedučká mamička)

Iné balady: **Križ a čiapka, Bezbožné dievky, Zverbovaný, Zabitý, Pán v trní, Kvet**

Cyklus 70 básní **Dráma sveta** - pesimistický pohľad na minulosť i prítomnosť – boj dobra so zlom

Spracoval jánošíkovskú tematiku: **Výlomky z Jánošíka**

ANDREJ SLÁDKOVIČ

- vlastným menom Andrej Braxatoris, najromantickejší z básnikov

Lyricko- reflexívna báseň : **Marína**

-**1 časť**: má lyr-ep. charakter, básnik vyslovuje svoj ideál krásy, kt.stelesnením je Marína

-nad láskou sa začínajú sťahovať mraky

-prilietá motýľ, kt.symbolizuje zvodcu, prelieta z kvetu na kvet

-potom prichádza skutočný zvodca had, kt.ju vystríha pred životom

-hrdina jej verí a vyznáva jej lásku

2 časť: reflexívno-symbolický charakter

-láska naráža na neprekonateľné spoloč.prekážky

-pokračovaním jeho lásky k Maríne sa stáva láska k vlasti

-autor Marínu predstavuje ako bohyňu

Lyricko- epické dielo: **Detvan** - 5 spevov: 1. Martin

2. Družina

3. Slatinský jarmok

4. Vohľady

5. Lapačka

Martin- symbolizuje slovenského junáka, zmysel pre spravodlivosť, stretávame sa s ním na salaši, pri vatre, zabije sokola, kt. Patrí kráľovi Matiašovi(Matej Korvin)

V 2. speve Družina sa dozvedáme podrobnejšie o kolektíve, v ktorom sa pohybuje Martin, pastier oviec. Tu sa u prejavia niektoré jeho dobré vlastnosti (cit pre spravodlivosť, nebojácnosť). Zabije sokola, ktorý sa vrhol na zajaca, dozvie sa, že sokol patrí kráľovi Matiašovi. Cestou stretne zbojníkov, ktorí majú v moci Elenu. Premôže ich, jedného zabije a Elenu si odnesie. V tomto speve sú veľmi významné úvahy o ľudovom umení o šikovnosti ľudu, čo je zárukou veľkej budúcnosti, ktorú svet nám bude závidieť. Na konci druhého spevu vyslobodí Elenku z rúk zbojníkov.

3. spev Slatinský jarmok –najepickejší

Významnou udalosťou v tomto speve je stretnutie Martina s kráľom Matiašom. Rozhovor, ktorý sa tu uskutoční umožňuje básnikovi ukázať Martina v novom prostredí, kde sa správa rovnako prirodzene a smelo keď kráľovi oznámi, že mu zabil jeho sokola. Martin na kráľa zapôsobí a odmení ho kantárom a koňom.

V 4. speve Vohľady sa stretávame s Elenou(ideál slovenky) a s jej úprimnou láskou, ktorá je v protiklade so záletníctvom Matiaša(preoblečený za zvodcu).

V 5. speve Lapačka - Martin sa predstavuje ako hrdý, uvedomelý vlastenec, ktorý vstúpi do kráľovho čierneho pluku len pod tou podmienkou, že si uchová svoj národný charakter- kroj, fujaru, valašku a Elenu. Z dedinského mládenca- ľubiaceho, spravodlivého, čestného sa stáva bojovník proti zlu a zástanca utláčaných. Elena a Martin sú stelesnením sily a krásy slov. ľudu.

Poukazuje na lásku, krásu, národ, úctu, mladosť

Inšpirovaný Selánkami

Kontrast: my tvoríme, čo svet ruší

Epizeuxa: moc zrodí čas, čas moc zmorí

JÁN BOTTO

-*Najmladší zo štúrovcov*

- jadro svojho štúdia prežil v Levoči, tu sa formovala jeho umelecká osobnosť. Dôrazne využíval ľudovú slovesnosť. Ako jeden z mála hodnotne spracoval jánošíkovskú tradíciu. Veľmi vysoko je hodnotená jeho baladická tvorba, ktorá vychádzala z ľud. povestí.

- Člen spolku Jednota mládeže
- téma zakliatosti a tajomstva, zobrazoval tajomné (zakliate) Slovensko
- fatalizmus (osudovosť)
- Rozprávkové bytosti, symboly, nádej, magické čísla, farebnosť, protiklady

Žltá Ľalia

- rieši tu mravný konflikt
- balada, v ktorej sa hovorí o porušení manželskej prísahy
- Eva sa však po Adamovej smrti vydá
- mŕtvy Adam potrestá Evu tak, že o polnoci príde pre ňu a zomiera v jeho náručí
- Eva sa mení na ľaliu ale rastie v trní – TREST!
- plynutie času, predeľ dejových línií
- Pán- symbol pokušenia
- kontrast (studený oheň)
- 7-8 slabičný verš ,striedavý
- biblické námety- kohút, raj
- Zaoberá sa morálkou, medziľudskými vzťahmi
- využíva myslenie dedinského ľudu

Margita a Besná

- rieši tu morálny konflikt
- príbeh o smrti siroty, kt. musí zomrieť pre žiarlivosť macochy
- táto balada rieši mravný konflikt, vychádza z príbehu macochy a jej pastorkyne. Macocha zo žiarlivosti zhodila zo skaly Margitku do vln Váhu, tá sa premenila na skalisko, avšak macocha nezniešla ľarchu svojho činu a sama sa utopí. Aj ona sa premieňa na nebezpečné bralo, ohrozuje pltníkov.

Ctibor

- balada
- beckovský pán poľuje v nedeľu – zneuctenie nedele

Smrť Jánošíkova

- najväčšie dielo J. Bottu
- písal o Jánošíkovi, ako o ňom rozprával ľud
- Jánošík žije v ústach ľudu ako symbol túžob, predstav po slobode a spravodlivosti
- je to Jánošík, kt. bohatým bral a chudobným dával
- Botto ho predstavil ako bojovníka za národnú slobodu
- úvod+9 spevov
 - námety sú predsmrtné vízie, smrť Jánošíka žiaľ družiny
 - Predspev (lyrický) – alegória cez matky a deti, kt. rozposielajú tieto verše po Slovensku
 - 1. spev: oslava Jánošíka a jeho družiny
 - 2. spev: zľapanie Jánošíka- zľapený zradou
 - 3. spev: opis čierneho mesta = symbol tyrana, ktorý väzní Jánošíka, prichádza Jánošíková milá- zástupkyňa
 - 4. spev: najpochmúrnejší- Jánošík sníva sen o svojej mladosti
 - 5. spev: spev o slobode(najkrajší spev) Jánošík ospravedľňuje svoje činy, za to, že ich nevedel udržať), myšlienky mesianizmu reflexia prelínanie so 6. spevom
 - 6. spev: Jánošík sa nemodlí za seba, ale za celý ľud, viní národ za pasívnosť
 - 7. spev: opis Jánošíkovej popravy
 - 8. spev: zobrazuje Slovensko ako zakliatu krajinu, Jánošík sa stáva symbolom boja proti nespravodlivosti
 - 9. spev: zjavenie(algorický význam) Jánošík sa žení s kráľovnou víl, živým odkazom pre ľud cez víly, spev družičiek spievajúcich o víťazstve
- Syntéza baladických, elegických a historických prvkov

Kontrast tragizmu a heroizmu
Vo farbách svetla a tmy
Smútok, ktorý vyplýva z básne je smútok z revlúcie

○ Próza

JOZEF MILOSLAV HURBAN

-najaktívnejší agitátor a organizátor revolučných rokov 1848-1849

Tvoril aj poéziu: básňou privítal revolúciu: **Bije zvon slobody, čujte ho národu**

Uplatňuje humor a satiru

Kritizuje málomešťanckú spoločnosť, alkoholizmus a úžerníctvo

Najznámejšia próza: **Od silvestra do troch kráľov** - satirická poviedka, charakter Kocúrkova (chalúpka), miesto sa nazýva Brachoslavice, hl. hrdina: Ďord'a Šuplata- hľadá si bohatú nevestu, zobral si slúžku Ilonu, kt. vyhrala v lotérii. Tá si však výhru neponechala a dala ju Milenskému (mladému spisovateľovi) ako svadobný dar. Kritizuje odrodilcov a všetko, čo sa prieči Slovenskej myšlienke (klebetárstvo, karierizmus, úžerníctvo)

Autor dáva postavám mená podľa ich vlastností

Venuje sa aj historickým poviedkam: **Svadba kráľa Veľkomoravského, Svätoplukovci, Olejkár** - idealizuje postavu Matúša Čáka Trenčianskeho

Dej: Autor opisuje v tejto historickej poviedke známeho a vychýreného mastičkára Hrabovca. Raz sa vybral so svojimi mastičkami a sluhami do Trenčína. Vošiel do jedného domu, kde bol zlatník. Ukázal mu všetko zlato a povedal mu, že to všetko získal, keď okradol kráľa Matúša. Nahovára Hrabovského, ako majú zničiť kráľa, a ten sa nakoniec rozhodne, že na to použije Víta (chudobná sirota, kráľ si ho vezme za svojho). Hrabovský má peknú dcérku Ľudmilu, do ktorej sa Vít zaľúbi. V Uhorsku vládne Matúš Čák Trenčiansky, ktorý ide s arcibiskupom k Václavovi I.; keď sa dozvie, že v jeho panstve sa robia nespory a zájde tam. Dlhohorský je proti schádzaniu sa Víta a Ľudmily, no keď pokľaknú obaja a poprosia si požehnanie rodičia pristanú. Vít s Ľudmilou chcú utiecť do Čiech, ale na hranici ich chytia a predvedú pred kráľa. Matúš Čák sa teší, že sa zachránili, Hrabovský sa priznáva, že na všetko ho nahovoril zlatník a Vít s Ľudmilou sa dozvedajú, že sú brat a sestra.

Román Gottšalk - násilné nemecké pokresťančovanie Slovanov, odohráva sa v 11. storočí, odsudzuje tento spôsob

- nedokončený životopis Ľ. Šúra

JÁN KALINČIAK

Najromantickejšia povest'- **Púť lásky**- autor venuje priestor láske a vášni, nie národnostnej otázke, obdobie tureckých vpádov, miesto deja: Myjava, nerozlišuje kladné a záporné postavy (mrú všetci rovnako)

Kontrasty: jednotlivec a spoločnosť, láska a povinnosť, srdce a rozum

Povesť: **Mládenec slovenský** – najviac sa približuje štúrovským ideálom

Reštavrácia : najznámejšie štúrovské dielo (próza)

Kortešačky- naháňanie voličov

Vtipné, ironické a obrazné pomenovania v tomto diele, zobrazuje zanikajúci svet zemianstva, prekonáva romantickú metódu

Ďalšími predstaviteľmi: Michal Miloslav Hodža, Samo Tomášik, Viliam Paulíny tóth, Samo bohdaň Hroboň

Rozžehnaní

(8)

Zapomeň, Drahá, zapomeň jinocha,
nade nímž mraky se bouřlivě shání.
Zapomeň, Drahá, zapomeň na hochu,
jenž Ti posílá bolné rozžehnaní:
on na vše světa zapomene slasti,
jenom nikdy, jen nikdy o své vlasti!
Zapomeň, Drahá, zapomeň o junu,
jehož pod lípou máti odchovala.
Zapomeň o něm, jemuž ona v lůnu
lásku k rodině zpěvy vdechovala:
láska se zřítíla; rodina v strasti
pro ni on hotov všech se zřeknout slasti.
Kdybys' viděla ty bouřlivé mraky,
jak naši Tatra valně obletují,
ó, jistě by Tvé zkalily se zraky!
Naše let mračen směle pozorují:
ať bouří, hřímá Tatra, naše máti,
my při ní v bouřích, v hromech budem státi!
Tatra se halí, jinoch zasmucuje.
Co by Ti bylo z jinocha smutného?
Z jinocha, jemuž všecko prorokuje
bouří po celý čas žití zemského;
on v jejím víru na vše zapomene,
jen někdy kradmo na drahé vzpomene.

Marína

Ja sladké túžby, túžby po kráse
spievam peknotou nadšený,
a v tomto duše mojej ohlase
svet môj je celý zavrený;
z výsosti Tatier ona mi svieti,
ona mi z ohňov nebeských letí,
ona mi svety pohýna;
ona mi kýva zo sto životov:
No centrom, živlom, nebom, jednotou
krás mojich moja Marína!

Marína moja! teda tak sme my
ako tie božie plamene,
ako tie kvety v chladnej zemi,
ako tie drahé kamene;
padajú hviezdy, aj my padneme,
vädnú tie kvety, aj my zvädneme,
a klenoty hruda kryje:
Ale tie hviezdy predsa svietili,
a pekný život tie kvety žili,
a diamant v hrude nezahnie!

Mor ho

Zleteli orly z Tatry, tiahnu na podolia,
ponad vysoké hory, ponad rovné polia;
preleteli cez Dunaj, cez tú širu vodu,
sadli tam za pomedzím slovenského rodu.
Duní Dunaj a luna za lunou sa valí:
nad ním svieti pevný hrad na vysokom bralí.
Pod tým hradom Riman—cár zastal si táborom:
belia sa rady šiatrov d'alekým priestorom.
Pokraj tábora sedí cár na zlatom stolci;
okol neho cárska stráž, tuhí to paholci;
a pred cárom družina neveliká stojí:
sú to cudzí víťazi, každý v jasnej zbroji.

Pobelavé kaderie šije im obtáča,
modré ich oči bystro v okolo si páča.
Rastom sú ako jedle, pevní ako skala,
zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.
Krásna zem — jej končiny valný Dunaj vlaščí,
a Tatra skalnou hradbou okol nej sa váží:
Tá zem, tie pyšné hory, tie žirne moravy:
to vlast' ich, to kolíska dávna synov slávy.
Slovenský rod ich poslal, zo slávneho snemu,
aby išli s pozdravom k cárovi rímskemu.
Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú:
taká otroč neznáma slovenskému kraju,
lež božie dary nesú, chlieb a soľ, cárovi
a smelými sa jemu primlúvajú slovy:
„Národ slovenský, kňazstvo i staršina naša,
kroz nás ti, slávny cáre! svoj pozdrav prináša.
Zem tá, na ktorú kročiť' mieni tvoja noha,
to je zem naša, daná Slovänom od Boha.
Pozri: tu jej končiny valný Dunaj vlaščí,
tam Tatra skalnou hradbou okol nej sa váží.
A zem to požehnaná! Chvála Bohu z neba,
máme pri vernej práci voždy svoj kus chleba.
Zvyk náš je nie napadať cudzie vlastní zbojom:
Slovän na svojom seje, i žne len na svojom,
cudzie nežiada. Ale keď na naše dvere
zaklope ruka cudzia v úprimnej dôvere:
kto je, ten je; či je on zblíza, či zďaleka:
Vo dne, v noci na stole dar boží ho čaká.
Pravda, bohy vydaná, káže nám Slovänom:
pána mať je neprávost' a väčšia byť pánom.
A človek nad človeka u nás nemá práva:
sväté naše heslo je: Sloboda a sláva! —
Neraz krásnu vlast' našu vrah napadol divý:
na púšť obrátili sa bujné naše nivy;
mestá ľahli popolom: a ľud náš úbohý,
bitý biedami, cudzím dostal sa pod nohy.
Bláhal už víťaz pyšný, že si bude pásti
vôľu svoju naveky po slovänskej vlasti,
a žiť' z našich mozoľov: ale bláhal darmo!
Dal nám Boh zas dobrý deň, zlomili sme jarmo.
A tí, krutým železom čo nad nami vládli,
kdeže sú? — My stojíme; ale oni padli. —
Lebo — veky to svedčia — vo knihách osudu
tak stojí napísané o slovänskom ľudu:
Zem, ktorú v údel dali Slovänom nebesá,
tá zem hrobom každému vrahovi stane sa. —
Nuž, povedzže nám, cáre! mocná ruka tvoja
čože nám nesie: či meč, či vetvu pokoja?
S mečom ak ideš: cáre! meče máme i my,
a poznáš, že narábať' dobre vieme s nimi;
ak s pokojom: pozdrav ťa pán neba i zeme,
lepšie, ako ťa my tu pozdraviť' umieme. —
Tieto dary božie sú priazne našej znaky;
z ďaky ti ich dávame: ber ich aj ty z ďaky.“
Nevzal cár božie dary, z jeho mračnej tvári
urazená sa pýcha ľútnym hnevom žiari.
A zo stolca zlatého takovým sa heslom
ozvali ústa jeho ku slovänským poslom:
„Mocný pán, ktorému boh celú zem podnožil
a osudy národov v ruku jeho vložil:
ten pán velí: Slovänia! pozrite po svete:
medzi národy jeho či jeden nájdete,
ktorý by putá minul abo nezahynul,
akže oproti Rímu prápor svoj rozvinul.
Skloníte šije i vy. — Tie krásne roviny,
túto zem vašich dedov dostane ľud iný.
A spurné rody vaše pôjdu Rímu slúžiť,

strážit' nám naše stáda, polia naše plúžiť.
A junač vašu k mojim junákom pripojím,
a z nej krajinám rímskym obranu pristrojím.
A kto sa proti mojim rozkazom postaví,
beda mu! ten sám sebe záhubu pripraví.
Vedzte, že som pán Rímu, a Rím je pán svetu:
To moja cárska vôľa; to vám na odvetu.“
Hriema pyšný cár, hriema zo stolca zlatého,
lenže Slovan nejde sa ľakať pýchy jeho.
Hoj, rozovrela tá krv slovánska divoko,
a junák ti cárovi pozrel okom v oko;
a z oka ti mu božia zablysla sa strela,
ruka sa napružila a na zbroj udrela;
a jedným veľkým citom srdcia im zahráli;
a jeden strašný ohlas ústa im vydali:
„Mor ho!“ kríkla družina slovánska odrazu
a meč zasvietil v pásti každému víťazu:
„Mor ho!“ kríkla a razom na cára sa metá:
To ti na rímsku pýchu slovánska odvetá.
No, dokáž teraz, či máš toľko sily v meči,
koľko pýchy vo tvojej, cáre, bolo reči. —
Ale ten nie! — zbroje sa bojí podlá duša:
a tu ti o slobodu dobrý ľud pokúša. —
Skočil medzi stráž svoju cár bledý od strachu:
a zlatý jeho stolec už sa váľa v prachu;
a mečom za ním Slovan cestu si preráza
a junák za junákom padá cárska stráža.
Zasurmili surmity, volajú do zbroje:
povstal tábor, do šíkov zvíjajú sa voje;
a voj za vojom divým útokom ta letí,
kde boj na cára bijú tie slovánske deti.
Husté prachu kúdoly po poli valia sa,
zem dupotom a nebo rykom sa otriasa. —
A tá naša rodinka, tá slovánska čata,
už vám je zôkol—vôkol od vrahov obstatá.
Sto mečov sa každému nado hlavou blyští,
lež Slovan nečítava vrahov na bojišti,
ale morí. — Hoj, mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu:
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ' nebyť, ako byť otrokom.
Zúri boj a našina stala si dokola:
to vie, že premoc rímsku jej moc nepredolá:
lež, brat' moja, ak už len padnúť mi máš v boji,
to že mi padni, ako víťazom pristojí.
A môj Slovan ešte raz bystré hodil zraky
ponad tie šire rovne, na kraj svoj ďaleký.
Tam na tých horách sivé mihajú sa väže,
čo strežú slovenského národa čierťaže.
Svätoháj, stovekými zelený lipami,
v tajné tam lono túli bohov jeho chrámy.
A nad riekou biely dom, v ňom jeho rod milý,
a v čistom poli dedov posvätné mohyly:
dedov, ktorých niekdy ľud radievali rady,
ktorých meč divých vrahov odrážal nápady.
Ich popoly dávno už čierna zem tam kryje,
ale ich meno posial' v piesni ľudu žije.
A sláva zašlých vekov junáka oviala;
a duša jeho svätým ohňom splápolala,
a meč v jeho pravici strašnejšie sa zvíja;
bleskom blýska na vraha, hromom ho zabíja.
Praštia zlomené raty, bité štíty zvonia
a pyšné prilby rímske do prachu sa ronía.
Hynú i naši, hynú, ale s'á víťazi!
Žiadna rana zvuk bôľu z úst im nevyrazí,
vďačne lejú vernú krv po osudnom poli:
oj, veď' padnúť za národ — oj, veď' to nebolí!
A boj pomaly tichne: strašná búrka sila
divým svojim zúrením sama sa zničila.
— A kde naši, čo bili ten Rím svetovládny,

lebo koval úmysel na Slovanstvo zradný: —
Kde naši? — Hojže, Tatro, jasných orlov mati!
Nikdy sa ti tá tvoja detva už nevráti.
Páč! Nad valným Dunajom krvavô pobrežia:
tam ti tvoji synovia povraždení ležia.
Neostal, ani kto by tú zvesť niesol bratom:
Bratia vám za česť rodu padli v boji svätom.
Lež každý na junáckej spočíva posteli,
na kope vrahov, zbitých od jeho oceli.
Už nežije, a ešte hrozí tá tvár bledá,
tá ruka zmeravená meč odjať si nedá.
A cár s okom sklopeným na bojišti stojí:
A čo? — Azda tých padlých Slovanov sa bojí? —
Nie, lež bezdušne svojich hromady tam vidí
a zo svojho víťazstva radovať sa stydí.
No zahyň, studom večným zahyň, podlá duša,
čo o slobodu dobrý ľud môj mi pokúša.
Lež večná meno toho nech ovenčí sláva,
kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva.
A ty mor ho! — hoj mor ho! detvo môjho rodu,
kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu;
a čo i tam dušu dáš v tom boji divokom:
Mor ty len, a voľ' nebyť, ako byť otrokom.

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

Často blúdím, táram sa cez celý boží deň,
hľadájuť kolenačky aspoň dáky kameň,
na ktorý by si oprel boľavú hlavičku
a zadriemal zmorený aspoň len trošičku.
Ale čože je nemožná, to ani nehľadáj,
pokoja mať nemôžeš, všetko kriči: hybaj!
Odzadu plameň čierny ako rieka tečie,
spredú ma dač nasilu temer ťahá, vlečie.
A ja na zemi ležím, ani palcom kývať
nevládzem, a musím sa na to všetko dívať.
Vtedy - v tak biednom stave moja duša letí
do tých krajov posvätných, tej mojej pamäti,
a ľahne si pod dáku tam starú svrčinu,
a zaspí ak v oleji aspoň za hodinu.

Či neznáte tie kraje, kde v tichej dolinke
po lúčinkách pastierik blúdi s ovčičkami,
tými, z ktorých sám pije, pojí ich vodami
a medzi nimi žije ak' otec v rodinke,
každíčku zná menovať, každíčku zastáva,
medzi nimi vyrástol, medzi nimi spáva?
Či neznáte tie kraje, tie radostné kraje,
kde dobrí, bystrí chlapičky bučky preskakujú,
v hájičku pod svrčinou kladú si ohníček,
kúria si pomaličky, nôtí im Janiček,
za pesničkou každíčkou jednu zagajdujú:
či neznáte tie kraje, tie radostné kraje?

Piesne nemej tam nieto - veselí sú chlapi,
hneď' od zeme zaskočia, hneď' lámu kolesá,
hneď' valašky pochytiť - zdupnú ako capy,
a hybaj, idú sa ti najesť' dade mäsa!
Všetci letia na košiar ako dáke vrany:
„Rež, bača, sto hrmených, tie masné barany!“
Trebárs ich je päťdesiat, ako jeden žijú,
má jeden groš lebo dva, to všetci prepijú.
Všetci sú za jedného, hocaj v akom kríži;
aknáhle len jednému dáky čert ublíži,
každý skočí - na seba cedilo zahodí,
dva nože cifrované do opaska vhodí,
mrie za brata, vezmúc si valašôčku svoju:
za takých dobrých chlapcov dal by dušu moju.
Či neznáte ten tichý kraj, kde večer mamičku

deti prosia o jednu národnú pesničku,
lebo o dáku hádku a o dáku povest';
že nebudú radšej, vraj, na ráno pýtať jest',
že nebudú záškodné, nebudú šantúvať,
že budú mamičku napotom počúvať,
aby len povedala - deti, chlapci všetci,
na múrik vyskákajú tam okolo peci,
mamička medzi nimi pradúc im rozpráva;
a aby boli dobré, naučenia dáva:
že jestli im dač' kaže, hneď urobiť majú,
vraj: bobo a vlkolak zlé deti lapajú! -
V tom kraji tak detinskom, v tak milom tom kraji,
že už hádam nebude lepšie ani v raji,
v tom kraji tam pri Váhu, kde milá rovinka,
býva v jednom domčeku úprimná rodinka.
Dobrý mužik s ženičkou vo večnom pokoji
žijú ak' dve halúzky v háji obidvoji,
vietor keď ich pokníše, ale ich nezláme -
takéto my manželstvá mešťania neznáme.

Majú syna jedného, v ňom všetko skladajú,
dobreže doňho duše svoje nevlievajú;
to, čo sami nemajú, by mu vďačne dali,
dobreže ho na rukách nenosia od mali.
Nedbali by, čo by bol vždy len chlapček malý,
by takého znachora vždy k srdcu tiskali.
Synček je veľmi divný, nikdy nie veselý,
hrdý, ukrutný, divý, hockde taísť smelý;
nikoho si neváži, nikomu nedvojí,
v ľudoch lásky nehľadá, hnevu sa nebojí;
ľudia ho nenávidia, on sa chce vypomstiť,
jemu všetko jedno je: dneska či zajtra hniť.
Otec ho ako koňa mláti od malička,
s plačom ho napomína biednučka mamička;
ale čo sám archanjel prvší z neba stúpi,
ver Janík ani tomu na krok neustúpi.
Kamarátstva netrpí, na sebe prestáva,
samotný na nábreží on Váhu sedáva:
často keď s koňmi idú za rana bieleho,
ešte ho tam vídajú, chudáka, smutného.

Vstúpenie je - zvonov hlas na veriach volá,
hrnú sa ako včely z dedín do kostola;
starí, mladí pred božou Matičkou kľakajú,
a pátričky, vzdychajúc k bohu, preberajú.
Kto by bol taký planý v tú svätú hodinu,
že by nešiel slúžiť svätým, Hospodinu!
Sám Janík tam na Váhu chodí zarmútený,
ani v nedeľných hábach nie je oblečený,
v čiernom dlhom kepeni ako havran dáky
po chodníčkoch, priekopách stúpa haky-baky.
Tmí sa. Pomedzi tŕne nad Váhom na skalu
vyjde, obzrie sa - dobre nezájde od žiaľu,
zaplače - ale ticho v bôľnej duši jeho -
a padne na čiernu zem od žiaľu veľkého.
Zmrklo sa. Prišiel domov, sadol si k večeri,
nepovedal slovíčka tej svojej materi,
nedal sestričkám slova, ani strýčikovi,
ba ani šedivému svojmu tatuškovi.
Od stola chudobného všetci povstávali,
bohu všemohúcemu všetci ďakovali,
on ale strhol klobúk, nevravel nikomu,
dverami zahrmotil a odišiel z domu.
Bohzná, kde ísť zamýšľa! Popod vrby ide,
až tam v poli samotný ku priekope príde;
priekopu tú preskočí, vôkol sa obzerá,
a zas ďalej širokým poľom sa poberá.
Po horách, po dolinách rozišli sa mraky,
zastrelí tiché háje temnými hábami,

zmizli lúčky zelené medzi dolinami,
len vrchy tak sa zdajú ak' dáke zázraky,
ako dáki kriedlastí, čiernoperí vtáci,
ako dáki obrovia na stráži stojaci.
Mesiačka niet na nebi - beda je s hviezdami -
ktozná, dokiaľ tam budú za tými chmárami! -
Pole ak' jedna čierna šatka pamuková,
ktorú nosí za mužom osirelá vdova,
do ktorej si tvár kryje od žiaľu veľkého,
a nocou plakať chodí ku hrobu milého:
mesiac na ňu nesvieti, slniečko nehreje,
a nemá viac na svete krem jednej nádeje.
Janík potichu kráča bez cesty, chodníka,
po jamách, po dolinkách, pomedzi suhlinu,
sto ráz potkne sa na peň, na dáku skalinu,
padne, chudák, zas vstane a ďalej pomyká,
sto ráz mu hustô krovie zastavuje nohu:
Buď ako buď, len pôjdem, poručeno bohu.
Čo tie psy tak okolo košiara štekajú?
Prečo tie ovce tak sa v košiari zdúrajú?
Či planého človeka, či vlka zvetrili,
že sa tak z ležoviska ak' vietor zdurili?
Čo tie psy za košiarom tak behajú vyjú
a chvosty medzi nohy gundžovitě kryjú?
Čo tie ovce tak čudne ak' deti zbl'áčali,
striasli sa a do hŕby utekať začali?
Čo tie psy vyť prestali, a ako k otcovým,
trasúc sa strachom, k nohám tísnu sa bačovým?

Na doline v širom poli,
na tichej vodičke,
povedajú starí ľudia
o zaklinatej paničke.

A vraj práve na Vstúpenie,
keď odíde preč stríg zhon,
a keď tanec držia čerti,
tá panna vychádza von.

Ktorý šuhaj sa v to vezme
šaty naopak si vziať
a doprostred Váhu skočiť,
že ju môže hneď odkliať.

A ten potom čokoľvek chce,
či to striebra, či zlata,
to mu všetko hneď vyplatí
tá panna už odkliata.

Vídajú ju o polnoci
koniari a voliari
a tí ktorí nocou blúďa,
hajčovia a poštári.

O tom si prisahať budú,
ak' v šatách dlhých bielych,
na skale černistej plačúc,
kývala palcom na nich.

Hneď ako päst', hneď ak' veža,
ak' k sebe ich volala,
a tí hybaj! jarky, poľom
vraj že ich naháňala.

A čo viacej: už aj taká
sa vrava roztrúsila,

že aj do dediny chodí,
že vartáša dusila.

Preto taký po okolných
dedinách je veľký strach,
že by žiaden von neišiel,
čo by hneďky horel dach.

Všetci na pec posadajú,
čušiak ako myš v diere,
len si dačo štuchne v izbe,
kuk - či ich dač neberie.

Paholok, čo kone zdochnú,
čo ho gazda zabije -
ani na krok - a radšej sa
predkom v krčme opije.

A poštár, čo ho hneď zajtra
pán ako psa von pohne,
a nemá sa kde utúliť,
ani sa len nepohne.

Lebo hocaj i najlepšie
sa u bohatých žije,
hej, ale na hriešnu dušu,
ver aj strach nedobrý je! -

Jedenásť bilo - tri štvrté sú preč,
dvanásť sa blíži pomaly:
voda sa búcha ako o múry
do brehov pustých, na skaly.

Na vodách temných kláty tak hádže
ako na ceste vietor prach,
voda ak' mlieko, ak' sneh keď sype
kúrňava po šírých poliach.

Voda sa búri, vetrisko skučí -
a na poli zem dudneje,
mesiac preletí mračná ak' hory,
na vody búrne sa smeje.

Peny sa iskria v svetle mesiaca,
z pien lecikedy dač kukne,
zahviždiac strašný na vrbach vietor
peny ako prach rozfúkne.

Na vode šírej dač tak ak' klepec
krútiac sa, mechriac sa pláva:
ľafa, veď je to ak' koničatko -
veď je to človečia hlava!

Tvár voda myje, vlnka oblieva,
a vlasy dlhé skrývajú,
ktoré tak ako husacô peria,
keď je víchrica, lietajú.

Bože! Prebože! Kto to zahynul?
Či ten, ktorého svet už viac
netešil a chcel strašne dokončiť,
do vody šírej sa hodiac?

Či dáky pltník, ustatý celkom,
zašiel s búrnymi vlnami?
Ale nie - kukni, veď sa to hýbe,
veď sa rozháňa rukami!

Pomedzi vlasy jej kamsi-tamsi
oči dve sivé strihajú -
čo je to za chvost tam na tom konci?
vari ho ryby drmajú!

Ľafa, veď je to len po pás človek,
odpoly ryba chlpatá -
na hriešnu dušu, ak sa nemýlim:
je to tá panna zakliata.